

**Unification of Terms and the Formation of a Domain Thesaurus:
Theoretical and Practical Approaches**

Meliyeva Nargizaxon Baxodirovna

Senior Lecturer Renaissance Educational University

nargizamelieyeva@gmail.com

Umurzoqova Dilnoza Xasan qizi

1st-year Student, Banking Program Renaissance Educational University

Abstract

This article analyzes the theoretical and practical foundations of term unification, the improvement of the Uzbek terminological system, and the development of domain-specific thesauri. It examines issues such as synonymy, polysemy, and translation inaccuracies. The role of a thesaurus in standardizing scientific language and organizing terminology is substantiated. The results show that thesaurus development is an important direction in modern linguistics.

Keywords:

terminology, thesaurus, unification, synonymy, monosemanticity, lexicography, scientific language, standardization

**TERMINLAR UNIFIKATSIYASI VA SOHA TEZAVRUSINING
SHAKLLANISHI: NAZARIY VA AMALIY YONDASHUVLAR**

Meliyeva Nargizaxon Baxodirovna

Renessans ta'lim universiteti katta o'qituvchisi

nargizamelieyeva@gmail.com

Umurzoqova Dilnoza Xasan qizi

Renessans ta'lim universiteti 1- bosqich

Bank ishi yo'nalishi talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek tilida terminologik tizimni takomillashtirish, terminlar unifikatsiyasi hamda soha tezaurusini yaratishning nazariy va amaliy asoslari yoritiladi. Terminologiyada sinonimiya, ko‘p ma’nodlilik (polisemantiklik) va tarjima noaniqliligi bilan bog‘liq muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, tezaurusning ilmiy tilni standartlashtirish, terminlar tizimini tartibga solish hamda ularning o‘zaro semantik aloqalarini aniqlashdagi o‘rni asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari tezaurus yaratish zamonaviy tilshunoslikning muhim yo‘nalishlaridan biri ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: terminologiya, tezaurus, unifikatsiya, sinonimiya, bir ma’nodlilik, leksikografiya, ilmiy til, standartlashtirish

Аннотация

В статье рассматриваются теоретические и практические основы унификации терминов, совершенствования терминологической системы узбекского языка и создания отраслевого тезауруса. Анализируются проблемы синонимии, полисемии и неточностей перевода. Обосновывается роль тезауруса в стандартизации научного языка и систематизации терминологии. Результаты исследования показывают, что разработка тезауруса является важным направлением современной лингвистики.

Ключевые слова: терминология, тезаурус, унификация, синонимия, моносемантность, лексикография, научный язык, стандартизация

Kirish

Globalashuv va raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda milliy tillarning ilmiy salohiyatini oshirish dolzarb vazifalardan biridir. O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi maqomini mustahkamlash, uning ilmiy va kasbiy kommunikatsiyadagi imkoniyatlarini kengaytirish terminologik tizimning mukammalligiga bevosita bog‘liq.

Terminologiya har qanday ilmiy sohaning asosiy tarkibiy qismi bo‘lib, u orqali tushunchalar aniq va ixcham ifodalanadi. Terminlar tizimi izchil va yagona bo‘lmagan

hollarda ilmiy muloqotda tushunmovchiliklar yuzaga keladi. Shu sababli terminlarni unifikatsiya qilish, ya'ni ularni yagona shakl va ma'noda qo'llash masalasi muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi kunda o'zbek tilida turli sohalarga oid terminologik lug'atlar mavjud bo'lsa-da, ko'p hollarda bir tushuncha uchun bir nechta termin variantlari qo'llanadi. Bu esa terminlar tizimining barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Mazkur muammoni hal etishda soha tezaurusini yaratish samarali vosita hisoblanadi.

Metodlar

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

1. Tahliliy metod – ilmiy maqolalar, terminologik lug'atlar va normativ hujjatlar tahlil qilindi.
2. Qiyosiy metod – turli manbalarda uchraydigan termin variantlari o'zaro solishtirildi.
3. Leksik-semantik tahlil – terminlarning ma'no doirasi, aniqligi va qo'llanish xususiyatlari o'rganildi.
4. Sistemaviy yondashuv – terminologiya yagona tizim sifatida tahlil qilindi va uning ichki aloqalari aniqlashtirildi.
5. Deskriptiv metod – mavjud holat tavsiflanib, asosiy muammolar belgilab olindi.

Natijalar

Terminologiyada sinonimiya muammosi

Terminologik tizimda sinonimiya nomaqbul hodisa hisoblanadi, chunki:

- termin bir ma'noli bo'lishi kerak;
- sinonim variantlar ilmiy aniqlikni pasaytiradi;
- turli shakllar tushunmovchiliklarni keltirib chiqaradi.

Masalan, bir tushuncha uchun bir nechta variant qo'llanadi:

- “ish yurituvchi” / “ish boshqaruvchi”;

- “gaz niqobi” / “gazli niqob”.

Bunday holatlar terminlar tizimining barqarorligini buzadi.

Tarjima bilan bog‘liq muammolar

Xorijiy tillardan kirib kelgan terminlar ba’zan noto‘g‘ri yoki noaniq tarjima qilinadi:

- противогаз → gaz niqobi
- супруги → er-xotin;
- kidnapping → odam o‘g‘irlash.

Noto‘g‘ri tarjima terminning asl mazmunini buzadi va noto‘g‘ri tushunchalarga olib keladi.

Tezaurusning afzalliklari

Soha tezaurusi quyidagi imkoniyatlarni ta’minlaydi:

- terminlarni tizimlashtirish;
- sinonimiyani kamaytirish;
- tushunchalar o‘rtasidagi semantik aloqalarni aniqlash;
- ilmiy tilni standartlashtirish.

Muhokama

Tezaurus oddiy lug‘atdan farqli ravishda, nafaqat so‘zlarning ma’nosini, balki ularning o‘zaro semantik bog‘liqligini ham ko‘rsatadigan murakkab tizimdir. U ilmiy tafakkurning strukturaviy modelini aks ettiradi.

Tezaurusning asosiy funksiyalari:

- terminlarni tartibga solish;
- bilimlarni tizimlashtirish;
- ilmiy muloqotni optimallashtirish;
- axborot izlash jarayonini yengillashtirish.

Xalqaro tajriba

Rivojlangan mamlakatlarda, xususan, Yevropa davlatlari va AQShda soha tezauruslari:

- sun'iy intellekt tizimlarida,
- elektron kutubxonalarda,
- ilmiy ma'lumotlar bazalarida keng qo'llaniladi.

Bu tajriba o'zbek tilida ham zamonaviy tezauruslar yaratish zarurligini ko'rsatadi.

Amaliy tavsiyalar

- har bir soha bo'yicha alohida tezauruslar yaratish;
- terminlarni standartlashtirish bo'yicha ilmiy komissiyalar faoliyatini

kuchaytirish;

- tarjima jarayonini ilmiy asosda nazorat qilish;
- raqamli tezaurus platformalarini ishlab chiqish.

Xulosa

Terminlar unifikatsiyasi va soha tezaurusini yaratish ilmiy tilni rivojlantirishning muhim omillaridan biridir. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatadi:

- terminlar tizimida izchillik yetarli darajada emas;
- sinonimiya va tarjima xatolari mavjud;
- tezaurus ushbu muammolarni bartaraf etishda samarali vosita hisoblanadi.

Shu sababli, o'zbek tilining barcha ilmiy sohalari uchun tizimli va zamonaviy tezauruslar yaratish dolzarb vazifa hisoblanadi. Bu ilmiy muloqotni takomillashtirish bilan birga, tilning xalqaro nufuzini oshirishga ham xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Reformatskiy A.A. *Terminologiya masalalari*. — Moskva, 1986.
2. Vinogradov V.V. *Tilshunoslik asoslari*. — Moskva, 1972.
3. *O'zbek tilining izohli lug'ati*. — Toshkent, 2006.
4. Sager J.C. *A Practical Course in Terminology Processing*. — Amsterdam, 1990.